Sáringer János
Mozaikok a magyar Külügyminisztérium történetéből (1944–1951)

1950-ben készült el „szigorúan bizalmas" besorolással a Külügyminisztérium új szervezeti felépítésének tervezete.[1] 1951. január végére megtörtént az átszervezés, amelynek során kialakult a minisztérium új struktúrája.[2] A tanulmányban összefoglaljuk hogyan változott a központi szolgálat személyi állománya és felépítése 1944-től a tárgyalt időszakig, illetve bemutatjuk az 1951. évi magyar külügyminisztérium ügybeosztását.

1944 végén Moszkvában Sztálin, Molotov, Dekanozov és a magyar kommunisták dolgozták ki az Ideiglenes Nemzetgyűlés és a kormány összeállítására vonatkozó tervet. 1944. december végén Dálnoki Miklós Béla vezetésével megalakult magyar kormány szovjet döntés eredményeképpen jött létre, de jellegét tekintve demokratikus és többpárti jellegű volt. Az újkormány hadat üzent Németországnak, és 1945. január 20-án meg megkötötte a fegyverszüneti egyezményt Moszkvában. A Horthy Miklós nevével is jelzett rendszer politikai osztályának jelentős része elmenekült az országból.

1944. december végén megalakult az Ideiglenes Nemzeti Kormány, és Debrecenben felállításra került a Külügyminisztérium is.[3] 1945. áprilisban a Budapestre történő átköltözést közvetlenül megelőzően a debreceni Külügyminisztériumban 36 főt találunk, akik közül 20 fő tisztviselőként,[4] 16 fő tiszteletdíjasként és kisegítő

[1] A Külügyminisztérium új szervezeti felépítésének tervezete címmel. MOL XIX-J-1-k-Vegyes-4/fc-sz.n.-1951, 1-28. l.

[2] Az 1950-ben elkészült anyagban a struktúra egyes elemihez nem rendeltek konkrét személyeket, ez az 1951. évi irat alapján rekonstruálható.

[3] Külügyminiszteri teendők ellátására a következő személyek kaptak felkérést a tanulmányban tárgyalt időszakban: Gyöngyösi János az Ideiglenes Nemzeti Kormány külügyminisztere (1944. december 22–-1945. november 15.); Gyöngyösi János (1945. november 15–1947. május 31.); Mihályfi Ernő (1947. május 31–1947. szeptember 24.); Molnár Erik (1947. szeptember 24–1948. augusztus 5.); Rajk László (1948. augusztus 5–1949. május 11.); Kállai Gyula (1949. június 11–1951. május 12.) Vö. Bölöny József: *Magyarország kormányai 1848–1975.* Budapest, 1978. Akadémiai Kiadó, 162–163. o.

[4] Pokorni Herman altábornagy, Sebestyén Pál miniszteri osztályfőnök, Durugy Ferenc miniszteri tanácsos, Gombó István miniszteri tanácsos, Szelle Lajos főkonzul, Lippai Imre követségi tanácsos, báró Perényi Lukács György követségi tanácsos, Márffy Mantuanó Tamás követségi tanácsos, Nemestóthy Dénes miniszteri titkár, báró Czikán Zichy Móric miniszteri titkár, Koós Ádám miniszteri titkár, Radó György miniszteri titkár, Keresztes Zoltán miniszteri segédtitkár, Szilassy Béla miniszteri segédtitkár, Kemény Ferenc miniszteri fogalmazó, gróf Zay Miklós miniszteri fogalmazó, Mara Miklós miniszteri fogalmazó, Dienes Gedeon miniszteri fogalmazó gyakornok, Kertész István bíró, követségi titkári címmel, Mészáros István sajtóelőadó. MOL XIX-J-1-k-vegyes-1945-64 (4. d.) lapszám nélkül.

személyként tevékenykedett. A debreceni minisztérium struktúráját tekintve alapvetően az 1944. március előtti külügyi struktúra[5] minimalizált változata volt: Elnöki Osztály, Miniszteri Kabinet, Politikai Osztály, Protocolle Osztály, Beszerzési Csoport, Szociálpolitikai Osztály, Főigazgatói Iroda, Gazdaságpolitikai Osztály, Számvevőség, Jogi Csoport, Levéltári és Tudományos Osztály, Sajtóosztály, Házipénztár Iroda, Építésvezetői iroda, Telefonközpont, Porta. Új elemként kerültek a központi szolgálat rendszerébe a Békeelőkészítő Osztály, a Fegyverszüneti Osztály és a SZEB Magyar Gazdasági Hivatala és Tárcaközi Bizottság.[6]

Az 1945. november 4-i választások eredményeképpen a magyar kormány négy egymással versengő párt képviselőiből tevődött össze,[7] amelyek a legalsóbb szintig elosztották egymás között a magyar közigazgatási pozíciókat, így a külügyi igazgatást is. 1946-ban a külügyi tárca személyi állományát[8] párthovatartozás szerint vizsgálva a 151 fő külügyi tisztviselőből 81 fő volt párton kívüli. A kisgazdapárt ajánlására 31 fő, a szociáldemokrata párt ajánlására 17 fő, a kommunista párt ajánlására 11 fő és a nemzeti parasztpárt ajánlására ugyancsak 11 fő dolgozott a Külügyminisztériumban. Tehát, a párton kívüliek aránya 53% volt. A pártajánlásra érkezetteknek a 45%-át a kisgazdapárt képviselői, a 25%-át a szociáldemokrata párt képviselői, és 15-15%-át a kommunista és a nemzeti parasztpárt képviselői adták. 1946-ban a Külügyminisztériumban dolgozók több mint a fele párton kívüli, a pártajánlásra érkezettek közül a legnagyobb arányban a kisgazdapárt és a szociáldemokrata párt képviselte magát. A párton kívüliek és a pártajánlásra munkát vállalók közül többen a két világháború közötti Külügyminisztériumban is szerepet kaptak így például Velics László, Szondy Viktor, Rubido-Zichy Iván, Kertész István, Szegedy-Maszák Aladár, Szent-Iványi Domonkos vagy Pödör László.[9] Összevetve az 1946. évi személyi állományból a kommunista párt ajánlására érkezett személyeket az 1951. évi személyi állománnyal egy személyt, Sík Endrét találjuk meg 1951-ben a Külügyminisztériumban. Sík Endre 1945. november 1-én lépett be a külügy központi szolgálatába tiszteletdíjasként és négy évvel később, 1949-ben már a Politikai Főosztály élén találjuk.[10]

---

[5] Vö. *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945.* Az iratokat válogatta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta Pritz Pál. Budapest, 1994. Akadémiai Kiadó.

[6] MOL XIX-J-1-k-vegyes-1945-64 (4. d.) 28. l. A külügyminisztérium 1945. április 30. keltezéssel a postai elosztó szerint.

[7] A választás eredményeképpen a Független Kisgazdapárt (60%), a Szociáldemokrata Párt (17%), a Magyar Kommunista Párt (17%) és a Nemzeti Parasztpárt (6%) szavazatot kapott.

[8] MOL XIX-J-1-u-Gyöngyösi (1. d.) 31-35. l.

[9] *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918-1945.* Id. mű., Sáringer János: *Adattár a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1920-1944. A külügyi tárca költségvetése, a magyar külpolitika fő irányai és a külföldi szolgálat.* Budapest, 2004. Szekipress Kiadó.

[10] Sík Endre (1891–1978) érettségi után piarista novicius volt Vácott, majd kilépett a rendből és jogot végzett a Budapesti Tudományegyetemen. Az első világháborúban, 1915-ben orosz hadifogságba esett, majd kommunista lett, később Moszkvában pártmegbízatásokat látott el. Elvégezte a Professzorképző Intézet Filozófiai szakát (1923–1926), ezt követően a Keleti Dolgozók Kommunista Egyetemének tanára az Afrika Tanszéken (1926–1937). Ekkor kezdte tanulmányozni az afrikai népek történetét, évtizedek munkáját több kötetben

*

A világháború után a szövetséges nagyhatalmak, Washington és Moszkva viszonyrendszere kezdett megváltozni, de a megjelenő ellentétek ellenére 1947. február 10-én Párizsban még sikerült megkötniük a békeszerződést a legyőzött Olaszországgal, Bulgáriával, Finnországgal, Romániával és Magyarországgal. 1947–1948-ban azonban már szemlátomást kezdett kettészakadni és kialakulni a két szembeforduló tömb Európában. A formálódó a szovjet blokk országaihoz hasonlóan a kommunista párt Magyarországon is egyeduralomra tört. 1947 ősze és 1948 tavasza között az ellenzéki pártokat szétverték, vezetőiket elüldözték, letartóztatták. 1948. júniusra megvalósult a Rákosi Mátyás vezette Magyar Dolgozók Pártjának egyeduralma. 1947. szeptemberben Wroclaw közelében megalakult a közép- és kelet-európai országok, valamint az olasz és francia kommunisták részvételével a Tájékoztató Iroda. 1948 tavaszán és nyarán a berlini válság és a szovjet–jugoszláv összeütközés miatt Magyarország felértékelődött Moszkva számára.

Közben a magyar kommunisták 1949-re megszervezték a teljes államhatalom feletti ellenőrzést. A külügyek nem szűntek meg, azonban a diplomáciai és a külügyi tevékenység az 1946. élvihez képest is jelentősen degradálódott. A külügyminiszteri tisztség nem számított jelentős beosztásnak, de magában a Külügyminisztérium rendszerében sem. Magyarország nemzetközi kapcsolatait a Rákosi-rendszerben Moszkva irányítása mellett az MDP vezetése koordinálta. A magyar kommunisták fokozatos hatalomátvételével párhuzamosan zajlott a magyar közigazgatás „megtisztítása" is. Az 1945-ben létrehozott úgynevezett B-listázással 1948-ra több mint 80 000 embert bocsájtottak el a közigazgatásból. A külügyi igazgatás átszervezését pedig 1950-1951-ben hajtották végre.

*

Tekintsük át hogyan állt fel a magyar Külügyminisztérium 1951-re!

1951. elején a külügyminiszter Kállai Gyula[11] volt, akinek a nyolc főből álló titkárságát

---

jelentette meg. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának történelmi, majd néprajzi intézetének munkatársa és a moszkvai egyetem oktatója (1938–1945). A második világháború idején a moszkvai Kossuth Rádió egyik szerkesztője. 1945. novembertől a magyar Külügyminisztériumban dolgozott. 1948. júniustól 1949. szeptemberig washingtoni követ, majd 1949–1954-ben a külügyminisztérium politikai főosztályának vezetője, a Külügyi Akadémia igazgatója. 1954–1955-ben külügyminiszter-helyettes, 1955–1958-ban a külügyminiszter első helyettese, majd 1958. febr. 15-től 1961. szept. 13-ig, nyugdíjazásáig külügyminiszter. 1958-tól 1970-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja.

[11] Kállai Gyula (1910–1993) már a második világháború előtt csatlakozott a kommunista párthoz. A világháború után miniszterelnökségi második adminisztratív államtitkár (1945. június 15–július 18.), majd politikai államtitkár (1945. július 18–november 23.). A Tájékoztatásügyi Minisztérium politikai államtitkára (1945. november 23–1947. május 27.). 1949. június 11-től a Dobi-kormány külügyminisztere 1951. máj. 12-ig. 1951. április 20-án letartóztatták, májusban mentették fel miniszteri megbízatásából. Kállait a külügyminiszteri székben Kiss Károly követte 1952. november 14-ig.

Kovács László vezette. A titkárságvezető összefogta a titkárság munkáját, és felelős volt a miniszter titkos levelezésének irattározásáért. A miniszter személyes titkára Rév Erika volt. Ő intézte a ki- és bemenő levelezést, a miniszterhez közvetlenül érkező kéréseket szelektálta, valamint rendszerezte és átnézte a tájékoztató anyagokat, jelentéseket és feljegyzéseket és szükség esetén referált azokról. A személyi titkár készítette elő a magyar követek, illetve a Budapesten akkreditált külföldi követek látogatását is.

A külügyminiszter közvetlen irányítása alá került a Személyzeti Osztály, az Ellenőrzési Osztály, a Tanulmányi Csoport, a Jogi-konzuli Osztály, a Gazdasági Hivatal, a Gazdasági Osztály, a Költségvetési Osztály (a Központi és Külföldi Csoport). A Személyzeti Osztályt Zsatkulák Nándor[12] vezette, négy előadó, egy nyilvántartó két gépíró és egy hivatalsegéd segítségével. A Személyzeti Osztályon a négy előadó végezte a leendő káderek felkutatását, illetve segítették és ellenőrizték a már dolgozó káderek munkáját, az új munkaerők előkészítését, a felvételeket, elbocsátásokat, az új alkalmazottak kinevezését és fizetésük megállapítását. Egyénileg foglalkoztak a központban dolgozókkal, elősegítették és figyelték fejlődésüket. A központban dolgozók káderanyagát tanulmányozták és feljegyezték az esetleges változásokat is. Egy előadó intézte a külföldi kihelyezéseket, áthelyezéseket és visszarendeléseket, illetve tanulmányozta a külföldön dolgozó káderek anyagát és figyelemmel kísérte munkájukat.

Az Ellenőrzési Osztály Bárány Vencel[13] vezetésével, két előadóval és egy gépíróval állt fel. Az Osztály végezte a központ és a külképviseletek munkájának és egész szervezetének érdemi ellenőrzését. Figyelemmel kísérte a munkaerő helyes felhasználását, a munkafegyelem és a hivatali munkatervek végrehajtását. A minisztérium központjának és a külképviseletek költségvetési gazdálkodását és az ezzel kapcsolatos feladatok elvégzését próbaszerű és helyszíni ellenőrzését végezték.

A Tanulmányi Csoport Egri Géza vezetésével összesen négy fővel működött. A Csoport szervezte a tanfolyamokat és a vizsgáit, a nyelvoktatást a központban és a külképviseleteken egyaránt. Az ideológiai és szakmai oktatással, az esti fogalmazási tanfolyammal, a titkárnőképző iskolával kapcsolatos feladatokat végezte. A Csoport gondoskodott a külképviseleteken dolgozók gyermekeinek beiskolázásáról és kollégiumi elhelyezéséről is.

A Jogi-Konzuli Osztályon ekkor Pulai Gábor[14] vezetésével 16 fő[15] dolgozott. A főelőadó

---

[12] Zsatkulák Nándor 1953 és 1956 között a tiranai nagykövetei posztot látta el. Vö. *Az MDP Központi Vezetősége, Politikai Bizottsága és Titkársága üléseinek napirendi jegyzékei 1953-1956.,* Budapest, Magyar Országos Levéltár, 2007. II. köt. 21., 42. és 65. o.

[13] Bárány Vencel az MDP Központi Vezetőségének 1950-ben történt javaslatára a Magyar-Román Műszaki Tudományos Együttműködés magyar tagozatának a tagja is volt. Vö. *Az MDP Központi Vezetősége, Politikai Bizottsága és Titkársága üléseinek napirendi jegyzékei 1948–1953,* Budapest, Magyar Országos Levéltár, 2005. I. köt. 105. o.

[14] Pulai Gábor beosztásáról az MDP Külügyi Bizottsága döntött 1950. január 10-i előterjesztés értelmében. Vö. *Az MDP Szervező Bizottsági és egyéb állandó bizottsági üléseinek napirendi jegyzékei 1948–1953.* Budapest, Magyar Országos Levéltár, 2008. III. köt. 166. o.

[15] Egy főelőadó, hat előadó, egy segédelőadó, egy titkárnő, három gépíró, két iratkezelő és két hivatalsegéd.

feladata volt a hazai jogi érdekek védelme külföldön és külföldi jogi érdekek képviselete belföldön. Nemzetközi bírósági és közigazgatási jogsegélyügyek, magánjogi, perjogi, büntetőjogi és végrehajtási ügyek. Az előadók feladatkörébe tartozott a nemzetközi vonatkozású házassági, születési, holttá nyilvánításai, gondnoksági, gyámsági örökbefogadási, öröklési, hagyaték, tartási, törvényesítési és végrehajtási ügyek intézése. Okiratok hitelesítése, állampolgársági ügyek, konzuli egyezmények végrehajtásának ellenőrzése. Nemzetközi illetéktarifa nyilvántartása. Magyar állampolgárok panaszai idegen hatóságoknál és idegen állampolgárok panaszainak az orvoslása. Letartóztatási, kiutasítási és toloncolási ügyek. Felkutatási ügyek, hadifogoly ügyek, katonasírok és temetők gondozási ügyei. Magyar állampolgárok munkavállalása külföldön, idegen állampolgárok munkavállalása belföldön és társadalombiztosítási ügyek. Nemzetközi jogi vonatkozású ügyek intézése, véleményezés és tanácsadás nemzetközi jogi kérdésekben. Nemzetközi szerződések jogi vonatkozású előkészítése. Nemzetközi jogszabályok figyelemmel kísérése és begyűjtése. Békeszerződés végrehajtásával kapcsolatos jogi kérdések intézése. Kiadatási ügyek intézése. Nemzetközi jogi vonatkozású jogszabálytervezetek készítése. Nemzetközi bíráskodásra vonatkozó ügyek figyelemmel kísérése. A segédelőadó feladata volt az okiratok beszerzésének ügyei, illetve a külképviseletek segélyalapjainak a kezelése.

A Gazdasági Hivatal Szipka József[16] vezetésével, három fővel működött. A Gazdasági Osztály ekkor Bajza Sándor irányításával 26 fővel[17] dolgozott. A Gazdasági Osztályon a főelőadó feladata volt a kül- és belföldi építkezések műszaki irányítása és ellenőrzése. Az építkezési naplók felülvizsgálata és egyeztetése. Az építési tervek felülvizsgálata és ellenőrzése, az építkezéshez szükséges anyagok beszerzése és szállításának megszervezése. Az építkezési szerződések felülvizsgálata és a jóváhagyásra történő előkészítés. Az építkezési számlákat számszakilag felülvizsgálta, illetve az építkezésekkel kapcsolatos pénzügyeket intézte, a benyújtott számlákat érvényesítette. Az építkezéssel kapcsolatos tervhitelek pénzügyi és műszaki munkálatait végezte. Az előadók[18] intézték a minisztérium központi és külképviseleti bevásárlási ügyeit és ezek szállítását, a reprezentációs és a külképviseleteknél dolgozók élelmiszer és egyéb bevásárlásait. Az ezekkel kapcsolatos számlákat ellenőrizték, a felhasználásról havi kimutatásokat készítettek, valamint egy előadó a kézi pénztárt kezelte és ellenőrizte a raktárt. Az előadók szervezték a kihelyezett és hazarendelt alkalmazottak ingóságainak szállítását. Az osztályon dolgozó gondnok a minisztérium, a Külügyi Akadémia és a minisztériumhoz tartozó ingóságok és ingatlanok karbantartását végezte, irányította a takarítási munkálatokat, ellenőrizte a fűtőanyag beszerzést. A raktárkezelők a központi raktárt kezelték, a vásárlásokról és a felhasználásokról központi nyilvántartást vezettek. Hozzájuk tartozott a külföldi

[16] Szipka József 1954-ben bukaresti követségi tanácsos, 1960–1963 között finnországi, 1963–1969 között moszkvai nagykövet volt.

[17] Megjegyzendő, hogy a 26 főből egy főelőadóként, három előadóként, egy gondnokként, egy leltározóként, hárman iratkezelőként, ketten gépíróként, egy raktárkezelőként, egy vizsgázott fűtőként és ketten fűtő segédmunkásként, valamint ketten hivatalsegédként és kilencen takarítónőként dolgoztak.

[18] A tervek szerint négy előadó dolgozott volna, de végül 1951-től három előadó végezte el a munkát.

szolgálat nyomda és irodaszerekkel történő ellátása, illetve a bevásárlás.

A Költségvetési Osztály feladata volt a költségvetési és zárszámadási munkálatok, valamint a tárca költségvetésének elkészítése és indoklása. A hitel és póthiteligények tárgyalása a Pénzügyminisztériummal, illetve a Külügyminisztérium más főosztályaival a költségvetési ügyekben az egyeztetés. Az osztály intézte a minisztérium és a külképviseletek valuta és devizaügyeit. A külképviseleti hatóságoknál lévő alkalmazottak illetményét, a külföldi letétek ügyeit, a pót és rendkívüli hitelügyeket, a követségek élelmiszer átutalásait. Az osztály Központi Könyvelési és a Külföldi Könyvelési Csoportra tagolódott. A Központi Könyvelési Csoportban a főkönyvelő Török Bálint volt, aki mellett további tíz fő[19] dolgozott. A Központi Könyvelési Csoport végezte a minisztérium és a Külügyi Akadémia[20] költségvetésének és zárszámadásának munkálatait. A számlák érvényesítése, esetleg revideálása. Az előleg elszámolások felülvizsgálata, belföldi illetmény, nyugdíj, özvegyi járadék, végkielégítési ügyek és ezek nyilvántartásának vezetése. Belföldi illetmények számfejtése, belföldi tervkölcsönök ügyeinek intézése. Fizetési előlegek és általában az OTI[21] ügyek intézése és nyilvántartása, járulékelvonások számfejtése. A Központi Csoport végezte a tárca operatív hitelgazdálkodását, a hitelnyilvántartását. A Csoport készítette elő a hiteligényléseket, valamint a tárca összesítő kimutatásait a bevételekről és a kiadásokról. Az inkasszó megbízatások ellenőrzése és szükség esetén észrevételezése, utalványrendelvények készítése. Nyilvántartás készítése a jövedelemmel kapcsolatos adókról. Konzuli címeken befolyt összegekről a napló vezetése.

A Külföldi Könyvelési Csoportban a főkönyvelő Endrédi István, a főelőadó Takács László volt, akik mellett további 15 fő[22] dolgozott. A Külföldi Csoport készítette a külföldi szolgálat alcím és a külföldi kulturális intézetek alcím költségvetését és zárszámadását és az ezzel kapcsolatos ellenőrzést végezte. Az összes külképviselet könyvelési, számfejtési és zárszámadási munkálatait végezte, illetve az összes átfutó bevételek és kiadások nyilvántartását vezette. Az érdekképviseletek zártszámadásit felülvizsgálta. A külképviseletek pénzkezeléséről kimutatást készített. A Külföldi Csoport végezte a Magyar Nemzeti Bankkal kapcsolatos elszámolásokat.

A Külügyminisztériumot az 1950-es évek elejétől tulajdonképpen a politikai államtitkár irányította, aki 1951-ben (is) Berei Andor[23] volt. Az 1950-ben készült

[19] Két előadó, hét könyvelő és egy nyilvántartó.

[20] A Külügyi Akadémia felállításáról az 1948. évi LVIII. tv. rendelkezett, amely a magyar külügyi igazgatás és a külkapcsolatokkal foglalkozó intézmények számára megfelelő felkészültséggel rendelkező alkalmazottak folyamatos képzése céljából jött létre. A Külügyi Akadémia két évfolyamra tagozódott, és felette a felügyeletet a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben a külügyminiszter gyakorolta.

[21] 1928-ban került sor az Országos Társadalombiztosító Intézet megszervezésére, amely a második világháború után is tovább működött.

[22] Négy könyvelő, két segédkönyvelő, egy irodavezető, egy iratkezelő, egy pénztáros, egy pénztári ellenőr, három gépíró és két hivatalsegéd.

[23] Berei Andor (1900–1979) 1919-től a KMP tagja, a Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták, majd 1922-ben a fogolycsere akcióval a Szovjetunióba került. A Nemzetközi Lenin Iskolában dolgozott, 1934 és 1946 között Belgiumban a kommunista mozgalom vezetőjeként tevékenykedett. 1947-től az Országos Tervhivatal főtitkára, 1948-tól a

tervezetben a politikai államtitkár közvetlen irányítása és felügyelete alá rendeltek két területi főosztályt, ezen kívül a Tájékoztatási Főosztályt és Igazgatási Főosztályt, valamint a Tanulmányi Csoportot. Az 1951. januári tényleges állapotot tükröző kimutatás azonban lényegesen eltér az egy évvel korábbi tervezettől, amelyek részletes összehasonlításától jelen tanulmányban eltekintek.

A politikai államtitkár közvetlen irányítása alá a Politikai Főosztály és az Igazgatási Főosztály került. A Politikai Főosztályt Sík Endre[24] vezette, akinek két helyettese Rózsai Irén és Kutas Imre volt.[25] Berei Andor titkárságát Konrád Edit[26] vezette, és munkáját kilenc fő segítette.[27] Tehát Berei Andor titkársága nagyobb létszámmal működött, mint a külügyminiszter titkársága. Ez is mutatja a politikai államtitkár súlyát a korabeli külügyi struktúrában. A titkárság feladata volt a titkos és szigorúan titkos minősítésű levelek kezelése, a követek látogatásának előkészítése. A tájékoztató anyagok, jelentések, feljegyzések készítése, a külügyminisztérium szigorúan bizalmas minősítésű leveleinek a készítése. A titkárság tájékoztatta az illetékes magyar szerveket a külképviseletekről beérkező szigorúan bizalmas jelentésekről, illetve előkészítette a külképviseletek számára kiküldött bizalmas anyagokat.

Az I. Politikai Főosztályvezető-Helyetteshez (Rózsa Irén) tartozott a Szovjetunió Osztálya[28], a Közép-Európai Demokráciák Osztálya[29], a Délkelet-Európai Népi Demokráciák Osztálya[30], a Távol-Keleti Osztály[31], a K.G.S.T[32], a Nemzetközi Ügyek[33], az

---

Külügyminisztérium államtitkára, majd a külügyminiszter első helyettese. 1949-től 1972-ig (megszakításokkal) a Marx Károly Közgazdaságtudomány Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára. 1957-ben az Akadémiai Kiadó igazgatója, 1962-től a Kossuth Könyvkiadó igazgatója.

[24] Lásd az előzőekben.

[25] Kutas Imre (1906–1985) 1922-ben lett az illegális Kommunisták Magyarországi Pártjának tagja. A húszas években egy ideig Luxemburgban is dolgozott. 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pátba és a Belügyminisztérium Politikai Rendészeti Osztályán dolgozott (1945–1948). A Külföldieket Ellenőrző Országos Hivatal vezetője (1949–1950). 1950-től a Külügyminisztériumban dolgozott. 1953–1958 berni, majd párizsi, 1958–1960 brüsszeli, 1962–1969 ankarai nagykövet volt. 1969 és 1972 között a Diplomata Ellátó Igazgatóság vezetőjeként tevékenykedett.

[26] Konrád Edit 1956-ban osztályvezető, majd 1958 és 1968 között főosztályvezető-helyettes volt a Külügyminisztériumban.

[27] Egy főelőadó, két előadó, öt gépíró és egy hivatalsegéd.

[28] A Szovjetunió Osztálya Zsombor János vezetésével, összesen hét fővel működött

[29] A Közép-Európai Demokráciák Osztályát Farkas Mihályné vezette, aki mellett három német, egy lengyel, négy csehszlovákiai előadó és további négy fő dolgozott.

[30] Délkelet-Európai Népi Demokráciák Osztályát Mányik Pál vezette, aki mellett három román, egy bolgár és egy albán előadó és további négy fő (gépíró és hivatalsegéd) dolgozott.

[31] Távol-Keleti Osztály Félix Pál vezetésével, összesen négy fővel működött.

[32] Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa a közép- és kelet-európai szocialista országok gazdasági együttműködésének szervezete volt a hidegháború alatt. 1949. január 25-én Moszkvában alakult meg szovjet kezdeményezésre. Alapító tagjai voltak Szovjetunió, Bulgária, Csehszlovákia, Magyarország, Lengyelország és Románia. 1950-ben csatlakozott a Német Demokratikus Köztársaság, majd 1962-ben Mongólia, 1972-ben Kuba, hat évvel később Vietnám. Jugoszlávia társult tagországa volt a KGST-nek. A magyar

Ösztöndíjasok[34]. A Rózsa Irén főosztályvezető-helyettes által vezetett I. Területi Főosztály feladata a Szovjetunió, a népi demokratikus országok, a Német Demokratikus Köztársaság és a „felszabadult" távol-keleti országokkal való politikai, gazdasági és kulturális együttműködés elmélyítése. Az országok fejlődésének és nemzetközi kapcsolatainak állandó és rendszeres tanulmányozása alapján, illetve az erre vonatkozó tervek és javaslatok kidolgozása. A Főosztályhoz tartozó országoknak Magyarországon működő külképviseleteivel a politikai, gazdasági és kulturális ügyek intézése. A jelzett országokban lévő magyar külképviseletek politikai, gazdasági és kulturális kérdésekben történő irányítása. A hazautazó magyar követek fogadása és a visszautazók kísérése.

A Szovjetunió Osztályához a Szovjetunióval kapcsolatos ügyek tartoztak, a Közép-Európai Demokráciák Osztályához a Német Demokratikus Köztársaság, Lengyelország és Csehszlovákia tartozott. A Délkelet-Európai Népi Demokráciák Osztályának a feladata a Romániával, Bulgáriával és Albániával kapcsolatos ügyek voltak. A Távol-Keleti Osztály Kínával, Koreával és Vietnámmal foglalkozott. A K.G.S.T önálló referátumként működött, amelynek feladata a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsával kapcsolatos külügyi feladatok elvégzése, és az ezekben a kérdésekben illetékes szervekkel az állandó kapcsolat fenntartása. A Nemzetközi Ügyek az 1950. évi tervezetben még külön referátumként szerepelt. A feladata 1951-ben a nemzetközi szervezetekben és értekezleten a magyar részvétel szabályozása, a nemzetközi értekezletekre kiküldött magyar delegátusok utasításokkal való ellátása és az ezzel kapcsolatos problémák egyeztetése a baráti országokkal. Ösztöndíjasokkal foglalkozó szervezeti egység feladata a baráti országokban tanuló ösztöndíjasok[35] helyzetének és fejlődésének figyelemmel kísérése és a külképviseletek ez irányú munkájának az irányítása.

A II. Politikai Főosztályvezető-helyettes irányításával működött az Angolszász Osztály[36], az Európai Kapitalista Országok I. Osztálya[37], az Európai Kapitalista Országok II. Osztálya[38], a Közel- és Közép-Kelet Osztálya[39], az Önálló referátumok

---

külügyminisztériumban a KGST országokkal foglalkozó osztály vezetője Konduktorov Leó volt, akinek a munkáját egy előadó és egy gépíró segítette.

[33] A Nemzetközi Ügyek egy előadóval működött.

[34] Az Ösztöndíjasok részleg egy előadó és egy gépíró segítségével dolgozott.

[35] Az MDP Titkársága 1949. január 19-i ülésén fogadta el az addig a külföldi ösztöndíjakról döntő Ösztöndíjtanács 1949. február végi megszüntetését, a nyugati ösztöndíjasok számának tíz főre csökkentését.

[36] Az Angolszász Osztályt Szarka Károly vezette, aki mellett két amerikai (USA), három angol és egy dél-amerikai előadó dolgozott, akiknek a munkáját három gépíró és egy hivatalsegéd segítette.

[37] Európai Kapitalista Országok I. Osztálya Fáy Bori vezetésével működött két francia, két olasz, egy belga, egy holland és egy svájci előadóval, akiknek a munkáját három gépíró segítette.

[38] Európai Kapitalista Országok II. Osztályán Kolozs Márta vezetése alatt egy svéd, egy finn, két osztrák, egy jugoszláv és görög előadó dolgozott, két gépíró segítségével.

[39] Közel- és Közép-Kelet Osztályát Herendi József vezette egy török, egy izraeli és egyiptomi (sic!), egy indonéziai, pakisztáni és indiai előadó segítségével, akik mellett két gépíró és egy hivatalsegéd dolgozott.

voltak a Külföldi Magyarok Referátuma[40] és a Gazdasági Referátum[41], valamint az Iroda[42].

A Kutas Imre főosztályvezető-helyettes által vezetett II. Területi Főosztály feladata az angolszász országokkal, valamint Olaszországgal, Ausztriával, Belgiummal, Hollandiával Svájccal, a skandináv országokkal, a dél-amerikai országokkal, Finnországgal, Jugoszláviával, Törökországgal, Görögországgal, Izraellel, Egyiptommal, az arab országokkal, illetve Indiával, Pakisztánnal, Indonéziával a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok figyelemmel kísérése. Ezen országok fejlődésének és nemzetközi kapcsolatainak állandó és rendszeres tanulmányozása. A Főosztályhoz tartozó országoknak Magyarországon működő külképviseleteivel a felmerülő ügyek intézése. A jelzett országokban lévő magyar külképviseletek politikai, gazdasági és kulturális kérdésekben történő irányítása. A hazautazó magyar követek fogadása és a visszautazók kísérése.

Az Angolszász Osztályhoz az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a dél-amerikai (sic!) országok tartoztak. I. Európai Kapitalista Országok Osztályához Franciaország, Olaszország, Belgium, Hollandia és Svájc tartozott. II. Európai Kapitalista Országok Osztálya a skandináv országokkal, Finnországgal, Ausztriával, Jugoszláviával és Görögországgal kapcsolatos ügyeket intézte. Közel- és Közép-Kelet Osztályhoz az arab országok, Izrael, Egyiptom, Törökország, India, Pakisztán és Indonézia tartozott. A Külföldi Magyarok Referátum feladata az imperialista országokban élő magyarok helyzetének megismerése, állandó figyelemmel kísérése és a közöttük folytatandó felvilágosító munka irányítása.

Az Igazgatási Főosztály a Külügyminisztérium adminisztratív ügyeit intéző szerve volt, amely kapcsolatot tartott a belügyi szervekkel és gondoskodott a minisztérium épületének biztonságáról. Az Igazgatási Főosztályt ekkor Szarvas Pál[43] főosztályvezető vezette, helyettese Márkus Dezső volt. A Főosztály feladatát következő osztályokkal és csoportokkal látta el: Útlevél Osztály, Műszaki Osztály, Telefonközpont, Rejtjel Osztály, Futárosztály, Ügykezelési Csoport, a Központi Kiadó, Postabontó és Kézbesítő és a Tudakozó és Portaszolgálat.

Az Útlevélosztály feladata volt a Külügyminisztérium kihelyezendő beosztottainak diplomata és szolgálati útleveleinek a kiállítása, illetve útlevélügyekben a külképviseletekről befutó ügyeket továbbította a megfelelő társhatóságokhoz. Az osztály vezetője[44] személyesen tartott kapcsolatot az Á.V.H[45] Útlevélosztályával és

---

[40] A referátumon Bajnok József dolgozott.

[41] A Gazdasági Referátumon Hárs Ernő egy gépíró segítségével.

[42] Az Iroda három iratkezelővel működött.

[43] Szarvas Pál részt vett a spanyol polgárháborúban. Az ÁVH I. Hálózati Főosztálya Külső Hírszerzési Osztályának vezetője. Közvetlenül irányította a koncepciós perek vádlottjainak kihallgatását. 1950-ben a Külügyminisztériumba helyezték át, ahol az Igazgatási Főosztályt vezette. 1954-től a Koreai Népköztársaságban nagykövet volt. Vö. A. Sajti Enikő: *Egy kommunista káder a külügyben 1945–1948*: Rex József. http://www.forrasfolyoirat.hu/0907/sajti.pdf (Belépés: 2010. február)

[44] Ekkor Szaplonczai Gyula volt az osztály vezetője.

[45] Államvédelmi Hatóság. Előzménye az 1945. februárban létrehozott Politikai Rendészeti Osztály, amely 1946-ban a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályává szervezik át.

valamennyi társminisztériummal. A Műszaki Osztály biztosította a Külügyminisztérium és a külképviseletek közötti rádióösszeköttetést. A Telefonközpont látta el a külügyminisztérium hálózatának kapcsolásait, házi- és helybeli vonalon, valamint interurbán. A Rejtjelosztály feladata volt a Külügyminisztérium bizalmas anyagainak rejtjelezés útján való közlése a külképviseletekkel, valamint nyílt táviratok szétosztása a központ szervezeti egységei között és elküldése a külképviseletekre, illetve a kódkészítés. A Futárosztály működtette a futárszolgálatot, amely ellátta a politikai és adminisztratív posta szállítását a minisztérium és a külképviseletek között. Az Ügykezelési csoport iktatta, szétosztotta, bontotta, kézbesítette a minisztérium bizalmas és szigorúan bizalmas iratait. A Központi kiadó feladata volt a minisztérium és a társminisztériumok között a posta kézbesítése. A Postabontó bontotta a minisztérium összes beérkező postáját. Szétosztotta az anyagot nyílt, bizalmas vagy szigorúan bizalmas iktató részére. A Tudakozó és portaszolgálat feladata a minisztérium ügyfélforgalmának az ellenőrzése és az épületbe való beengedése, valamint az érdeklődő felek felvilágosítása.

A politikai államtitkár mellett felállításra került a külügyminisztériumban az Államtitkárság. Boldizsár Iván[46] államtitkár titkára Hlinyánszki Valéria volt, akinek a munkáját két fő segítette. A Tájékoztatási Főosztályt főosztályvezető-helyettes vezette – ekkor Száll József[47] –, akinek közvetlen irányítása alá tartozott a Belföldi Tájékoztatási Osztály, a Külföldi Tájékoztatási Osztály, a *Magyar Bulletin*, a Fordítóiroda, a Dokumentációs Osztály, a Protocolle Osztály, az Étkezde, a Tihanyi és kenesei vendégházzal kapcsolatos ügyek, a volt Elnöki Palota, és a Garázs. A politikai államtitkártól és az államtitkártól strukturálisan függetlenül működött a Pártiroda és a Szakszervezet.

A Tájékoztatási Főosztály feladata négy fő területre terjedt ki: A magyarországi hivatalos szervek, sajtó, rádió, társadalmi szervezetek tájékoztatása külpolitikai kérdésekről, az ehhez szükséges anyag gyűjtése és kidolgozása. A külföldi országok hivatalos szervei, sajtó, társadalmi szervezetek és széles néptömegek részére tájékoztatási anyag gyűjtése, feldolgozása és kiadása. A Magyar Népköztársaság politikai, gazdasági és kulturális fejlődéséről és a nemzetközi kérdésekben elfoglalt álláspontjáról és az ehhez szükséges különböző anyagok beszerzése és kidolgozása. Harmadrészt közreműködés a külföldi országok (különösen a baráti országok) gazdasági és kulturális fejlődésének Magyarországon való ismertetésében (kiállítások, előadások, kulturális rendezvények) az illetékes területi főosztállyal együtt.

1948. szeptember 10-én került sor a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságának a felállítása, amely 1956. decemberben szűntettek meg. Az ÁVH hatáskörébe kerültek az Államrendőrség határrendészeti, folyamrendészeti és légi közlekedési rendészeti hatóságai, a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság (KEOKH) és az útlevelek kiállításának joga is.

[46] Boldizsár Iván (1912–1988) a második világháborúban katonaként orosz fogságba esett. A Nemzeti Parasztpát tagja volt. Tagja volt a párizsi béketárgyalásokon résztvevő magyar küldöttségnek, és 1950-től a Külügyminisztérium államtitkára. Az Országos Béketanács alelnöke (1960-tól). 1984-ben a Nemzetközi Pen Club választotta elnökévé.

[47] Száll József 1947-ben a berni magyar követség titkára, 1956-ban a pekingi magyar külképviseleten dolgozott. 1959-től a párizsi magyar UNESCO képviselet vezetője lett. 1962 és 1970 között a római magyar nagykövetségen dolgozott.

Együttműködés a Népművelési Minisztériummal[48], Kultúrkapcsolatok Intézetével[49], a Magyar Tudományos Akadémiával, társadalmi és tömegszervezetekkel, Országos Sporthivatallal[50]. Ezen kívül a külpolitikai és nemzetközi kérdésekről szóló cikkek és dokumentáció gyűjtése.

A Belföldi Tájékoztatási Osztály Medve Zsigmond irányítása alatt hét fő dolgozott. Feladatuk a napi összefoglalók készítése a nemzetközi politikai eseményekről, a magyar sajtó tájékoztatása és rádió tudósítása a külpolitikai eseményekről. A kommünikék kiadása és kapcsolattartás az MTI-vel,[51] illetve a *Külpolitikai Szemle* kiadása.

A Külföldi Tájékoztató Osztály Vályi Gábor[52] vezetésével működött és irányítása alatt 15 fő dolgozott. Az osztály feladata volt a külföldre menő propagandaanyagok előállítása és kiküldése követségekre a területi főosztályokon keresztül. Ide tartoztak a különböző nagyságú és tartalmú kiadványok, bulletinek, cikkek, kisebb sokszorosított kiadványok, ellaborátumok (pl. az 5 éves terv törvény), a külföldre küldött filmek. A külföldön rendezett kiállítások (dokumentáció, fénykép, film, plakát, könyv) elkészítése, kiszállítása és rendezése. Követségek kérésére a könyvek és propagandaanyagok kiküldése. A külföldi sajtó magyarországi képviselőivel a kapcsolattartás, a tájékoztató anyagok összeállítása és kiküldése a külképviseleteknek az illetékes területi főosztályokon keresztül.

A *Magyar Bulletin* ekkor Kovács György szerkesztésében és Szilágyi Károly és Simon Sándor segédszerkesztésében[53] négy nyelven jelent meg. A szerkesztő rendszeresen tartotta a kapcsolatot a minisztériumban az anyagszolgáltatási osztály vezetőjével. Felelős volt a *Magyar Bulletin* tartalmáért, terjesztéséért, megjelenéséért, illetve ő tartotta a kapcsolatot a bulletin nagyszámú külső munkatársaival újságírókkal, fordítókkal gépírókkal. A segédszerkesztők (előadói minőségben) a cikkek elbírálását, átnézését, a nyomdai munka ellenőrzését és a nyelvi szempontú korrektúrát végezték.

A Dokumentációs Osztály Jánosi Mareanne vezetésével 14 fővel működött ekkor. Az osztály feladata volt a nemzetközi politikai események gyűjtése a különböző országok napilapjai és folyóirataiból, valamint azoknak az újságcikkeknek a gyűjtése, amelyek

---

[48] A minisztériumot 1949. szeptember 26-án Révai József miniszter nyitotta meg, amelynek célja a kommunista ideológia és értékrend terjesztése volt.

[49] Kultúrkapcsolatok Intézete felállításáról az MDP 1949. május 30-án hozott határozatot, amely tulajdonképpen 1949 nyarán létre is jött. Az Intézet a népművelési és a külügyminiszter közös felügyelete alatt működött, egyfajta háttérintézményként funkcionált. Feladata a külföldi kulturális kapcsolatok ápolása volt, elsősorban baráti országokkal.

[50] 1948-ban alakult meg az Országos Sporthivatal, amelyet 1951-ben átszervezték Országos Testnevelési és Sportbizottsággá. A Sportbizottság 1956-ban beolvad a Művelődési Minisztériumba.

[51] Magyar Távirati Iroda

[52] Vályi Gábor 1971. júliustól az Országgyűlési Könyvtár igazgató helyettese, majd 1972. január 1-től igazgatója volt. 1977-től a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Társadalmi Szekciójának elnöke lett. 1979-1989 között az Országos Könyvtári Tanács elnökeként tevékenykedett.

[53] Mellettük három gépíró és két hivatalsegéd dolgozott.

Magyarországról szóltak. A Dokumentációs Osztályhoz tartozott a könyvtár, valamint a napilaparchívum, ahol a külügyminisztériumba érkező napilapok voltak megtalálhatók.

A Protokoll Osztály ekkor Kemény Ferenc vezetése alatt további kilenc fő[54] segítségével működött. Az osztály feladata volt a külföldi követek agrément ügyeinek intézése. Megbízható levelek átadásának, hivatalos látogatások előkészítése, illetve szervezése. Diplomáciai vonatkozású magyar rendezvények előkészítése. A követségek rendezvényeinek előkészítésében való segédkezés. Magyar állampolgárok külföldi és külföldi állampolgárok magyar kitüntetéseinek intézése. A budapesti Diplomáciai Testület tagjai számára vízum, adó, vám, lakás és élelmiszerügyeinek intézése.

A Garázst vagy Gépkocsi irodát ekkor Illés Sándor vezette, aki mellett 21 fő[55] dolgozott. Az iroda felügyeletet gyakorolt a központi és a külképviseleti gépkocsik felett. A gépkocsik üzemben tartásával kapcsolatos rendeletek értelmében a különböző statisztikai kimutatásokat, nyilvántartásokat készített. Elvégezte az üzemanyag és egyéb eszközök beszerzését, ellenőrizte a gépkocsik felhasználását és a gépkocsivezetők munkáját. Műszakilag ellenőrizte a központban lévő 14 személygépkocsit, egy tehergépjárművet és egy motorkerékpárt.

Az 1951. évi külügyminisztériumi struktúra szerint a külügyminiszter közvetlen irányítása alá a személyzeti, ellenőrzési, tanulmányi, jogi és konzuli, valamint gazdálkodási területek tartoztak. A politikai államtitkár irányításával működött a két területi főosztály (I. és II. Politikai Főosztályok néven), amely a szorosan vett szakmai munkát végezte, illetve az adminisztratív feladatokat külön főosztály, az igazgatási főosztály látta el. A külügyminisztériumi államtitkár irányításával történt a belföldi és külföldi tájékoztatás, az archiválás, a protokoll és a gépjárművekkel kapcsolatos tevékenység. 1951-ben a magyar külügyminisztériumban – a külföldi szolgálat nélkül – 395 fő dolgozott. Az 51 vezető beosztású tisztviselő közül 41 férfi és 10 nő volt.[56] E mellett az ügykezelők között is nem kevés számú női dolgozót találunk.

[54] Négy előadó, egy iratkezelő, két gépíró és két hivatalsegéd. Két előadó a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ügyeit intézte, két előadó az ún. kapitalista országok ügyeit intézte.

[55] Egy garázsmester, 16 gépkocsivezető, egy tehergépkocsi vezető, két autómosó és egy gépíró.

[56] Összehasonlításképpen a brit Foreign Office 1947-ben határozta el a női tisztviselők felvételét a brit külügyi hivatalba. Vö. László J. Nagy-János Sáringer: *Les femmes dans la diplomatie de la Hongrie du XXe siècle In. Femmes et relations internationales au XXe siècle sous la direction de Jean-Marc Delaunay et Yves Denéchère,* Paris, 2007, Sorbonne Nouvelle, p. 75-83.